

יהודי על עם אחר בשלמותו. זה 15 שנה כל מאמציה וכל פעילותה של המדינה מכוונות למטרה אחת בלבד — ההחזקה האלימה בשלטון על השטחים הכבושים ועל עמם. למטרה זו מוקדשים כל זוהתעניינות, כל המרץ וכל המשאבים, החמריים והנפשיים גם יחד, תוך הזנחת כל הבעיות והדאגות הפנימיות — החברתיות והתרבותיות — של העם היהודי בארץ ובגולה. הקו המדיני הזה והמשטר שהוא מקיים גוררים השחתה של הלכיהרוח ותכני החודעה, הסתאבות הרגש האנושי וטמטום ההבנה, פיתוח אלימות בחיים הציבוריים וערעור הדמוקרטיה — אין דמוקרטיה-לחצאין: היא אינה קיימת אם משגי מיליון בני-אדם נשללות הן זכויות-אזרח והן זכויות פוליטיות. מדינת ישראל כמנגנון אלים של שלטון משניאה את עצמה על כל העולם, ולא זו בלבד אלא שהיא מרחיקה ממנה אף את העם היהודי, וסופו של קו מדיני זה שיגרור את מדינת ישראל למלחמה עד חרמה עם העולם הערבי כולו, ממרוקו ועד כווייט — כשהאדה והגיבוי של כל העולם ינתנו לצד הערבי. המשך הקו הזה דן את מדינת ישראל לחורבן פנימי וחיצון גם יחד, והוא עשוי לערער את מעמדו של העם היהודי בעולם ובהיסטוריה.

ישראל אלדד

מחלוקת לשם שמים וארץ

תגובתי לנסיונה של גב' פנינה ליאנוב למצוא קוי דמיון בין דעותיו של ישעיהו ליבוביץ (או בחלקן) ובין דעותי, תהיה במידת-מה פרדוכסלית, כמו סותרת את אחת מהנחות היסוד שלה. היא מייחסת לי נטייה לאחד, להציב או לראות גשרים, והנה משום כך דוקא אני נאלץ לדחות חלק מטעוניה המגשרים, שהרי — וגם זו הנחה מהנחותיה — שיטתו של ליבוביץ בנוייה מלכתחילה על דיכוטומיות. וכך ניצל הפרדוקס מסכנת הסופיזם: מלכתחילה אין גשר בין גישור ובין תיהום; וליבוביץ הרי אוהב דוקא את ההפרדה התהומית בין עולמות. ואלמלא ידעתי שליבוביץ מקפיד במצוות כולן, מה שאין כן בעוונותי הרבים אצלי, הייתי מנסח: אני מרבה ב"קידוש", לייבוביץ דבק ב"הבדלה". אף-על-פי-כן יש להודות שבעוצמת רצונה הצליחה פנינה ליאנוב למצוא לא רק אי-אלה משפטים שיש בהם דמיון, וזה לא קשה, אך לעתים גם מטעה, כי תלוש מהקשרים או מטעה במינוח (וזה המינוח שלי ודאי פחות מדויק משל ליבוביץ), כי אם גם התיחסויות דומות באמת, כגון בביסוס אכזיסטנציאליסטי דומה או בראיית המדינה לא כמטרה כי אם כמכשיר בלבד. שני דברים נוספים הקלו על מציאת קווי דמיון ויש לדעת אותם, כדי לא ללכת שולל. אל"ף: בעצם הראייה הדיכוטומית, כבר כלולה האפשרות למצוא חפיפה חלקית, שאלמלא כן, היינו מוצאים את ליבוביץ כל-כולו בנטורי-קרתא...

בי"ת: — וזה נרמז בשם המאמר של פנינה ליאנוב — ישעיהו א', ישעיהו ב' וכו' — התפתחויות מסויימות שחלו אצל ליבוביץ, כגון במשמעות הדתית של הקמת מדינת ישראל, או אף — על פי דוגמא אחת, ולדעתי לא משמעותית ביותר — באקטיביזם של מדינת ישראל, שהיום כולו פסול עד לכדי שימצה אצל ליבוביץ.

ואני יכול להוסיף עוד קו אחד אצל ליבוביץ המקל על מלאכה זו של מציאת דמיון, והוא הסתירות הרבות שהוא מסתבך בהן. ואם חז"ל בקשו לגנוז את ספרו של החכם מכל אדם, קוהלת, גם על שדבריו סותרים דברי תורה גם שהם סותרים אלו את אלו, לא כל שכן שמותר ואפשר למצוא כגון זה אצל ליבוביץ. בשעות יושר או במסיבת מתי-מעט, שלא על הבמה היא מודה בלגיטימיות יהודית של דעות שהוא הורסן ודורסן באכזריות חימה מעל במות פומביות ומכנה אותן אלילות ועבודה זרה ואין צריך לאמר פאשיזם.

וגם זו, "צרה צרורה" בויכוח עם ליבוביץ, שעל רקע ידיעתו המופלגת, אינך רשאי להניח אף פעם שפסוק פלוני או דבר חז"ל אלמוני, נעלם ממנו. הוא מכירם יותר ממך. האם אתה צריך להוכיח לו, למשל, שרק מתי מעט מובאות מסייעות לדעתו. שהיהדות עיקרה, "לשם שמים"? וכי הוא אינו

יודע ש"למען ינחו" בעצם עשרת הדיברות (בנוסחא שב"דברים") מפריך את טיעונו זה, ומדובר הוא בקדושת שבת? ולא נהיר לו שעל פי מינוח שלו, מרבית דברי תורה ונבואה וחז"ל הם בגדר אופורטוניזם ופולקלור, כי בנויים על הבטחת שכר בעולם הזה (ושכר בעולם הבא איננו הופך את "שלא לשמה" "לשמה" כמובן)? ואם הוא חוזר וטוען שרק אלהים לבדו ראוי לתואר קדוש ואין זולתו בטבע ובהיסטוריה ראוי לכך, אלא לכל היותר כיעוד, כשאיפה אינסופית, בחינת "קדושים תהיו", אין הוא יודע את הכתוב, "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך" (דברים ז' ו'), משמע לשון עובדה ולא רק יעוד? וגם בטיעון שאין אנו עם נבחר, אלא על תנאי שנבחר בתורה ומצוות, לא יתכן שמפילוסוף כמוהו נעלמה ההסטה שהוא מסיט את הקושי המיטאפיסי אחרה: משום מה נתן הקב"ה רק לנו תורה ומצוות אלו, אופציה זו להיות עם נבחר (חז"ל הכירו קושי זה ותירצו איך שתירצו).

וכי סלקא דעתך שכאשר לייבוביץ' מטעים שעיקרו של יום כפורים הוא באותו רגע סיום עילאי, שאנו מכריזים "ה' הוא האלהים", "ה' הוא האלהים", שנשכח ממנו שזה איננו ניסוח של יהדות של תורה שבע"פ, כי אם יצא מפי העם שעם אליהו הנביא במעמד הר הכרמל והוא קשור בשני מעשים: מעשה הורדת הגשם — שהוא ודאי צורך ולא ערך — ומעשה שחיטת ארבע מאות כוהני הבעל, שאינני יודע איך לכנותו וד"ל... האם זה היה צורך או ערך? מילא לעניות דעתי המובהקת, יש "צורך" הנעשה "ערך", יתירה מכן, גם תורה לשמה, גם "ואהבת" זה העומד במרכז תורתו של לייבוביץ' — ותורת משה — הופכות להיות לצורך נפשי, מבלי שהיותן צורך יפסול את ערכיותן, כמה שמסתבר מהדיכוטומיות של לייבוביץ'. אך מהו מעשה זה של אליהו — שבו הוכרזה הכרזה זו, אצלו: צורך או ערך?

לא בכדי נקלע לייבוביץ' בעקבות הדיכוטומיות שלו לסיטואציות — ממשיות או אפשריות — משונות ביותר: הוא נמצא במחיצותיהם הפוסיטיות של אישים וקבוצות רבים שבביתם אין הוא יכול לשתות כוס מים בפסח או לאכול משחו אף שלא בפסח. אבל משוקצי נפשו, כרב לוינגר, למשל, הוא יכול לאכול בביתם ללא חשש חמץ או טריפה, הוא יכול להתחתן בהם ללא חשש ממזרות. חמור מזה: "גוש אימונים" שהוא תועבת נפשו, עושה את אשר הוא עושה, לא מטעמי לאומנות ר"ל כמוני הוא עושה, אלא מתוך אמונה עמוקה שלשם שמיים הוא עושה, שמצווה ממצוות תורה וראשונים ואחרונים הוא עושה ואורח חייו הוא לכל הדעות אורח חיים של תורה ומצוות, מניין לו אם כן ללייבוביץ' החוצפה לפסול "גוש אימונים" ורב לוינגר ודומיהם, שהם בעיניו כמעט בגדר עובדי ע"ז ומחללי השם? נגדי הוא מצוייד בצדק בסמכות תורה ומצוות, אך לא נגדם. כויכוח פוליטי — ניחא, אך לייבוביץ' מדלג כאן על פני תהום זו ומגנה אותם בשם שמיים, וזה מופרך.

לא בכדי, כנראה, רואה לייבוביץ' בסיפור העקדה את הביטוי העילאי לעבודת השם הצרופה, אם כי קשה לו ודאי לעכל את ההמשך "הפולקלוריסטי" של הסיפור, שם מברך אלהים את אברהם בזרע רב ואף ביאוי לאותו פאשיזם! — "ויירש זרעך את שער אויביו" (אלא אם כן רק עד הגבול הירוק...) וכל זה כמפורש: "יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך, את יחידך". משמע, אלהים בכבודו וקדשו הופך את הקערה על פיה, וכל משמעותה של העקידה מאבדת את ערכיתה, באשר יש לה שכר: זרע וארץ רבה וכבושה ר"ל.

בניגוד למעשה העקידה, שגדלותו אינה צריכה חיוק, ואף לא מצד התוספת שאני אוהב בדרשנותי להוסיף עליו: אברהם אבינו ע"ה עשה מעשה חילופין, הכניס את יצחק לסבך שממנו חילץ את האיל, ומאז אנו מצויים באותו סבך קדוש (יסלח לי לייבוביץ' על חילול קודש זה). בניגוד לכך, מקובל עלי כסיפור-מפתח מחוקק, חלומו של יעקב על סולם מוצב ארצה וראשו בשמיים (מכאן המובאות הרבות שהמחברת — בכל המובנים של חיבור — מביאה מתוך במה הגותית שערכתי בזמנו: "סולם למחשבת מלכות ישראל"). ייתכן שבחלק העליון של אותו סולם שותף אני לדעתו של לייבוביץ' על קדושה כיעוד אינסופי בשמיים, וחילוקי דעות בינינו נוגעים להיקף הארץ שסולם זה חייב להיות מוצב עליו (ראה מדרש חז"ל: מלמד שקיפל הקב"ה וכו'). אך עיקר ההבדל הוא כנראה בראייה השלבתית שאני רואה בניגוד לניתוק המוחלט והעקרוני עדי סכיופרניה, שגורס לייבוביץ'. לגבי ה"ארצה" נאמר במפורש "ופרצת", לגבי הקשר בא הדימוי המופלא של מלאכים עולים ויורדים. זו הדינמיות ההיסטורית המתמדת שלנו, שדימוי אחר לה, היסטורי יותר הוא באותו ביטוי תלמודי קצר ותמציתי במלוא המיצוי ההיסטוריוספי והדיאלקטי: יפתח בדורו כשמואל בדורו. יש לגיטימציה נבואית וחז"לית ליפתח. ואנו דור יפתח — בו, וזו כוונת חז"ל, ה"לשם הארץ" היה "לשם שמיים" ואין צריך לאמר לדוד הכובש, ואף לכיבושיו של ירבעם

השני החוטא. אין סכנה גדולה יותר לישראל — מיסודא דדוכרא, הרי זה העם, ומיסודא דנקבא, הרי זו המדינה — מאשר שבירת הסולם הזה עדי סכיוופרניה. בנקודה זו הטיבה פנינה ליאונוב עם לייבוביץ בהבאות — והן מוקדמות — על המשמעות הדתית למדינה כבסיס, אף הכרחי, אלא שלא זו דעתו של לייבוביץ' הקורע תהום. ללא גשר סולמי, שלבי — דיאלקטי זה, הדיכוטומיה הלויבוביץ'אית תשלוט ותחלוש בנו.

לא שאני שש אלי קרב עם לייבוביץ'. אני בהחלט בעד שלום. שלום על ישראל השר — לעד! — עם אלהים ואנשים. אני נגד שלום עכשיו ונגד שלום לרשעים (גם, „אין שלום לרשעים“ אמר דומני מישהו שהבין יהדות מהי). ושלמות אף היא לשון שלום, ואם כי רחוק אני משמיים וקרוב יותר לארץ, מקבל אני ששלמות יהודית איננה אלא בשלמותו של אותו סולם שממנו אין לרדת, כשם שמן מזבח העקידה יש לרדת כדי לקיים את מה שהובטח בשכרו, פשוטו כמשמעו. רק מהי מעט צדיקים מגיעים לדרגת „לשם שמים“ ממש בכל. כציוני גם לייבוביץ' ודאי איננו רוצה בברירה ההיא של חיי תורה ומצוות ללא ארץ ישראל ומדינת ישראל, אם כי באחרונה כמו נתערער בו עניין זה ויש בו סימנים של נסיגה לא לגבול הירוק בלבד. (על כן חביבה עליו באחרונה הטענה שיציאת מצרים כשלון היתה ולא האמינו ישראל בה' למרות הכתוב: „ויאמינו בה'...“) ואני — באשר בבחינת דור יפתח אני — עם יחזקאל ועם ר' אליעזר אני, אשר אצלם גאולה קודמת לתשובה, גאולה תנאי לתשובה, והגולה היא חילול השם ולא רק עניין של צורך הגוף, אם כי גם צורך הגוף איננו דוקא המנוגד לקדושה.

ולבסוף גם זאת: בניגוד ללייבוביץ' המנגיד תכלית ניגוד הומאניזם ואמונתיות, כשהומאניזם הוא אצלו קטיגוריה אתיאיסטית מובהקת, אני רואה את הגשר שהוצב בידועין ובכוונה עצומה: אדם בצלם אלהים, ורק למען קביעת אידיאה זו סופר מעשה בראשית ומי שכך ניסח, לא ראה, לא רצה לראות דיכוטומיה עקרונית בין אדם ואלהים. ודאי שאחר כך באו סיפורי החטאים, של היחיד ב„בראשית“, של העם ב„שמות“, אך כל אלה באו להדגיש את הנפילות כנפילות ולא כהוכחות לתהומיות. ההומאניזם היהודי — אם יש לגיטימציה יהודית למקרא! — הוא זה של אדם בצלם אלהים, מצד הרצון, מצד הבחירה, גם מצד דחף היצירה וההעפלה המתמדת.

ודאי שהמאבקים הקשים ניקעו צלעות וירכיים ואנו צולעים עד מאוד, ולאן דוקא בגלל המאבקים בארץ. רבים מהם המשך הם מגלויות, או אף בעטיין של גלויות באו. איך אמר ניטשה? — והוא אחד הגשרים המפתיעים ביני ובין לייבוביץ' — אדם צולע כשיעלה על סוס וידהר לראש הר, יגלה שם על ההר, שהוא ממשיך לצלוע. גם יעקב אבינו שזכה לשם הגדול והמחייב ישראל צלע בעקבות המאבק, אך הגיע — שלם. במקרה (?) זה היה שכם, אך בכך לא גדון, שהרי לא בפולמוס הפוליטי עסקנו.